

TRIANONUL ÎN PUBLICISTICA MAGHIARĂ DIN TRANSILVANIA (1920-1921)

ALEXANDRU PORȚEANU
București

Spre sfârșitul Primului Război Mondial, aproape toți liderii politici maghiari realiști, de toate orientările politice și majoritatea opiniei publice maghiare erau destul de conștienți de mersul iminent al evenimentelor din punct de vedere teritorial, de faptul că noua Ungarie, ce va deveni independentă, va avea o configurație teritorială restrânsă la zona reprezentată de majoritatea maghiară.

Schimbarea „imperiului” (a stăpânirii politico-statale) a fost întâmpinată de maghiari printr-o stare de spirit frustrantă.

Prin noua frontieră româno-ungară, maghiarii din Transilvania au fost separați de patria-mamă, ca și celelalte grupuri minoritare maghiare din statele successorale. Noua situație a produs maghiarilor o sensibilă dezorientare politică. Speranțele lor concrete se orientau spre Conferința de Pace. Preocuparea generală principală se îndrepta spre faza finală a acesteia, care se va încheia prin Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, semnat la Trianon la 4 iunie 1920 și intrat în vigoare numai după ratificarea sa întârziată de către Ungaria (26 iulie 1921).

În acest cadru de ansamblu, în mod lent și treptat, starea de spirit a maghiarilor, îndeosebi a celor rămași în afara Ungariei, a evoluat în direcția din care se va desprinde ideea *adaptării* și a *integrării* lor în noile realități.

Aceste coordonate au favorizat unele *dezbateri de idei* în coloanele presei maghiare din Transilvania, asupra modalităților, obiectivelor și soluțiilor social-politice pentru viitorul apropiat și perspectivele social-identitare maghiare.

La 7 mai 1920, „ziarul politic” *Szamos (Someșul)* de la Satu Mare (redactor responsabil Dénes Sándor) își informa cititorii despre întâlnirea la Satu Mare a unor oficialități române și cehoslovace pe problemele frontierei dintre cele două state, îndeosebi funcționarea căii ferate dintre Satu Mare și Sighetul Marmației, al cărei traseu trecea de la Halmeu pe Valea Tisei superioare prin Cehoslovacia, fiind singura legătură feroviară a Maramureșului cu Țara.

Urmărind dezbaterile din presa română, același ziar *Szamos* (8 mai 1920) aprecia cu anumită exagerare că publicația *Renașterea Română* ataca Partidul Național Român din Transilvania pentru preținse aspirații separatiste; acestor aserțiuni inexacte le-a răspuns prompt ziarul *Patria* de la Cluj, organul P.N.R.

Încercând să pătrundă în *Culisele tratativelor de pace*, ziarul *Szamos* din 9 mai 1920 reproducea un interesant articol al lui Alexandru Vaida Voevod publicat în *Gazeta Transilvaniei*.

În ansamblu, presa maghiară din Transilvania din perioada mai-iunie 1920 și-a bazat informațiile referitoare la evenimentele în curs de desfășurare pe sursele din principalul centru politic european – Parisul – unde se desfășurau lucrările Conferinței de Pace, pe cele de la Viena, Praga ș.a. Cu referire directă la Transilvania, erau urmărite cu atenție deosebită cele din presa română de la București și din Transilvania.

Este de luat în considerare și faptul că, la fel ca pretutindeni, presa din România era supusă regimului cenzurii, care lăsa spații sau coloane întregi albe din paginile multor ziare.

Presa maghiară din Ungaria era dominată de spiritul depășit al menținerii integrității teritoriale a „Ungariei Mari”, al hegemoniei și oprimirii naționalităților.

Spre deosebire de aceasta, presa maghiară din Transilvania era orientată spre obiectivele realiste ale maghiarilor din noul cadru statal al României Întregite. Acele obiective priveau problemele identitare ale minorității maghiare, cultivarea limbii, culturii, specificului lor propriu, precum și adaptarea lor treptată la noua situație. Intelectualitatea maghiară din Transilvania a îndeplinit un rol important în aceste desfășurări spirituale și sociale.

Aceste tendințe obiective, pozitive, permiteau inclusiv formularea întrebării retorice *Ce s-ar întâmpla dacă Ungaria nu ar semna condițiile Păcii?* – titlul unei analize publicate de ziarul sătmărean *Szamos* la 16 mai 1920. Ipoteza – desigur eronată – era generată de dificultățile, întârzierile și tergiversările provocate de delegația ungară în negocierea Tratatului de Pace. Corespondentul de la Paris al ziarului budapestan *Az Est (Seara)* înfățișa tendențios un asemenea scenariu, inclusiv iluzia menținerii prelungite a situației provizorii, punându-și întrebări referitoare la o eventuală intervenție militară a României și luând mai puțin în considerare poziția Puterilor Aliate, care nu putea fi decât fermă. În realitate, prin capitularea Ungariei (armistițiul de la Belgrad din 13 noiembrie 1918) au încetat operațiunile militare, dar din punct de vedere politico-juridic și de drept internațional, Ungaria continua să se afle în stare de război cu Puterile Aliate și Asociate până la semnarea Tratatului de Pace, care urma să consemneze încetarea stării de război și posibilitatea reluării relațiilor diplomatice ale Ungariei. Prelungirea incertitudinilor ar fi obligat Puterile Aliate și Asociate să procedeze în consecință, conform stării de război, la ocuparea militară și introducerea administrației militare în Ungaria. O asemenea perspectivă iminentă era fără precedent istoric, deosebit de agravantă pentru răspunderea ce revenea Ungariei. Soluționarea ei a venit prin scrisoarea ultimativă adresată Ungariei la 6 mai 1920 de Conferința de Pace („scrisoarea Millerand”).

Liderii Ungariei prezenți la Conferința de Pace erau încă exponenți ai politicii hegemoniste, de oprimare a naționalităților. În ultima sedință a

delegației ungare de pace, contele Albert Apponyi, referindu-se la primirea textului Tratatului de Pace cu mențiunea că „el este definitiv, nu poate fi modificat vreodată”, a considerat faptul în sine ca un ultimatum, continuând să afirme că acest Tratat nu poate fi acceptat decât cu modificări substanțiale (*Nagyváradi Napló, Jurnalul orădean*, din 30 mai 1920). Spre deosebire de Apponyi, contele Teleki Pal – ministrul ungar de externe – își exprima speranța că Ungaria micșorată va putea deveni Ungaria independentă, înfloritoare prin munca creatoare, prin regenerarea economică, prin puterea culturii, în relații bune cu puterile europene și cu vecinii săi (*Nagyváradi Napló*, redactor responsabil Fehér Dezső, 20 mai 1920). Obiectivul redobândirii independenței maghiare după aproape 400 de ani de la Mohács, avea acum o importanță istorică majoră. Presa maghiară din Transilvania relata de asemenea despre dezbaterile Tratatului de Pace cu Ungaria în Camera lorzilor de la Londra, inclusiv aspectele sale contradictorii (*Szamos*, 23 mai 1920).

O notă aparte, specifică în peisajul presei maghiare din Transilvania, aducea „săptămânalul politic și critic” *Új Ember (Omul Nou)* de la Cluj, organ al opoziției democratice de stânga, redactor responsabil Roboz Imre; editorialul din 30 mai 1920 considera că Ungaria trebuie „să înceteze cu toate acele *nu, nu, niciodată*, ceea ce înseamnă sfârșitul politicii imperialiste și iredentiste, căci va veni timpul când pacea va fi garantată de către un guvern activ al cetățenilor și muncitorilor maghiari cinstiți”.

„Ziarul politic independent” *Ujság (Gazeta)* din Cluj, continuator al orientării independențist-pășoptiste din Transilvania (redactor responsabil Szász Endre) prelua la 2 iunie 1920 relatările din *Neue Freie Presse* referitoare la Nota adresată de Apponyi lui Millerand în care explica insidios motivele demisiei sale din fruntea delegației ungare: Conferința de Pace nu a dispus consultarea voinței populare nici din Ungaria, nici din teritoriile dezlipite, știrbind astfel dreptul popoarelor la autodeterminare, pe care chiar Conferința l-a clamat. Deoarece revoluțiile și demonstrațiile naționale erau considerate în dreptul internațional ca expresii ale autodeterminării, Apponyi susținea în contradictoriu că ele nu ar fi avut drept de reprezentare.

Același ziar clujean *Ujság* publica în ajunul evenimentului (3 iunie) editorialul “Holnap” (Mâine) în care formula întrebări existențiale, speranțe vagi și întrebarea „dacă în final va fi mai bine sau va fi o pace rea?”

Primul și cel mai important articol despre semnarea Tratatului de la Trianon a apărut în presa maghiară din Transilvania la Cluj, în *Új Világ (Lumea nouă)*, ziar politic independent, democrat, redactor responsabil Győry Illés István, care avea o filială administrativă la București). La 6 iunie 1920 el reproducea articolul semnat de Sextil Pușcariu în *Dacia* de la București în ziua precedentă, 5 iunie 1920. Accentul principal al analizei era pus pe perspectivele relațiilor româno-maghiare. „Să căutăm toate punctele de contact cu concetățenii

maghiari. Ținuta noastră față de ei va depinde de felul cum vor primi situația consacrată prin Tratatul de Pace [...] Va trebui ca și concetățenii noștri neromâni să se obișnuiască cu gândul că poporul român trebuie să capete toate acele drepturi și instituții de care era lipsit înainte... Punctele de contact le vom găsi pe terenul științei, al artei, al cointeresării economice. Vechile vrajbe naționale se vor uita de la sine”. Celălalt ziar clujean, *Ujság* din 8 iunie 1920, relatează semnarea păcii ungare din „vinerea neagră”, referindu-se la ziarul românesc *Patria* din Cluj și *Dimineața* din București, ambele din data de 5 iunie, deoarece – după semnarea Tratatului din 4 iunie, presa din Budapesta a apărut cu întârziere. Comentarea evenimentelor se declara de orientare național-creștină, împotriva celor distructive, pentru marcarea însemnătății cultural-istorice a evenimentului. Informarea și analiza actului au apărut cu promptitudine, în cel mai scurt timp posibil, în ambele ziare.

Este semnificativ faptul că presa maghiară din Transilvania a acordat atenția prioritară surselor oficiale românești de la București. Sursele informative ungare de la Budapesta treceau în mod deliberat în planul secundar al presei maghiare din Transilvania datorită inevitabilei exacerbări a subiectivismului lor. Completarea informațiilor s-a făcut prin referirea la surse din presa europeană, cu precădere la cea franceză. Evenimentul a focalizat atenția publică timp de câteva zile, cum era de altfel firesc (*Aradi Kozlony, Szamos, Uj Vilag, Nagyvaradi Naplo, Ellenzek, Ujsag*). Câteva, puține, texte sau pasaje din aceste articole erau cenzurate.

Faptul că presa maghiară din Transilvania a acordat prioritate informațiilor parvenite din surse românești sau străine nu însemna nicidecum o procedură tactică prestabilită, ce ar fi putut trăda o anumită tendință de eschivare de la îndatoririle ce-i reveneau, ci dimpotrivă. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie articolul de fond al ziarului clujean *Ellenzék (Opoziția, ziar politic independent, redactor responsabil dr. Dobó Ferenc)* din 9 iunie 1920 intitulat „S-a pecetluit”: „Tratatul de Pace se referă în primul rând la Ungaria. Deși privește toată maghiarimea, nu înseamnă că toți maghiarii vor trebui să dispară de pe teritoriile dezlipite [...] Noul Stat nu poate pretinde de la maghiarul transilvan decât să fie un bun cetățean, dar nu poate să ceară nimănui să nu fie bun maghiar. Noi, cei de aici, avem de îndeplinit o menire. Suntem cu toții reprezentanții cuvântului maghiar, ai cărților maghiare, ai cântecelor, culturii și gândirii noastre. Menirea noastră este să trăim și să rămânem aici, iar în condițiile noii vieți să susținem acea spiritualitate care este a noastră și pentru ocrotirea căreia tocmai Tratatul de Pace ne asigură drepturi solide”.

În aceeași direcție pozitivă, *Uj Vilag* din 12 iunie 1920, publica articolul *Iorga despre pacea ungară*, tradus din *Neamul Românesc*. „Ungurul din Ardeal, din Bacica și din slovacime poate fi ținut legat de seminția lui printr-un avânt de civilizație [...] care reclamă o liniște sufletească sprijinită pe conștiința de drept

pentru sine, dar și pentru alții. Și atunci, în interesul marii civilizații umane ne putem înțelege foarte bine”. Este însă de semnalat faptul că traducătorul acestui articol a recurs la un mic exces de zel, îngroșând tușa semantică a unor cuvinte și chiar atribuindu-i lui Iorga o referire la Horthy, inexistentă în original: *traduttore, traditore...*

Gazeta săptămânală *Maramoros* (*Maramureșul*, redactor responsabil Harsany Istvan) de la Sighetul Marmației, din 13 iunie 1920, publica o revistă a presei despre semnarea păcii ungare, precedată de un întins articol redacțional intitulat „Nu știm”, care formula o serie de întrebări dubitative neîntemeiate, referitoare la viitorul unității etnografice a maghiarimii. Cu referire la Trianon, gazeta *Maramoros* va consacra „comemorării” sale un „număr special” la 4 iunie 1922.

Săptămânalul clujean *Új Ember*, din 13 iunie 1920, scria în editorialul intitulat „După semnare”: „Maghiarii au semnat pacea, dar noi încă nu știm ce va urma după pace”. Evidențiind răspunderile Ungariei pentru provocarea și desfășurarea războiului, articolul constata agravarea contradicțiilor sociale din Ungaria și remarcă atitudinea diplomației românești. „Evenimentele au dovedit că poporul maghiar dorește pacea”.

Săptămânalul social-politic *Szilágyság* (*Sălajul*, redactor responsabil și conducătorul rubricii politice Somogyi Endre) de la Zalău, din 18 iunie 1920, încheia suita organelor presei social-politice maghiare din Transilvania referitoare la Trianon. Editorialul intitulat „În jurul păcii ungare”, semnat de Rónai Aross Lajos, deși cenzurat pe majoritatea spațiului său, sublinia necesitatea ratificării cât mai grabnice a Tratatului de către Parlamentul Ungariei și formula ideea concluzivă asupra urmărilor sale benefice. „Pacea va avea drept rezultat bun și prin faptul că odată cu restabilirea ordinii publice va reapărea în viață libertatea cuvântului, a întrunirilor, a presei, iar noi, aici, popoarele Transilvaniei – maghiarii, românii, șvabii, sașii – vom dezbate cu toată sinceritatea treburile noastre comune”.

Săptămânalul literar-artistic și social-politic *Erdélyi Szemle* (*Revista ardeleană*) de la Cluj s-a remarcat în domeniul cultural-literar prin numele unor autori ca Marki Sándor, Berde Mária, Cholnoki Jenő, Reménik Sándor (poet și redactor șef). Ca ecou caracteristic al Trianonului, *Végyári Koltemenyek* (Poemele sfârșitului așteptat) ale lui Remenik Sandor, se înscriu printre creațiile apreciate ale epocii. Revista a adoptat din ianuarie 1921 titlul de *Pásztorűz* (Foc de păstori) care va promova noi curente literare. Poemele susmenționate au făcut obiectul unui amplu studiu *Trianon in Transylvanian Hungarian Literature: Sandor Remenik's "Vegvari poems"*, Pittsburgh 1985 de Agnes Huszar Vardy (Duchesne University, Studies in History).

Marcarea primului an de la Trianon, în iunie 1921, la Huedin, a fost însoțită de lansarea manifestului politic *Kiáltó Szó* (*Cuvânt strigător*), din care

cenzura a eliminat unele pasaje, iar difuzarea sa nu a fost autorizată. Autorul principal al manifestului a fost arhitectul, publicistul și artistul Kós Károly, împreună cu colaboratorii săi Zagoni Istvan (capitolul „Drumul maghiarilor în secolele XIX și XX”) și Paal Arpad (capitolul „Sistemul de activitate politică”, pentru colaborarea cu partidele parlamentare din România). Textul reprezenta un strigăt de durere pentru situația maghiarilor din Transilvania, în sensul conceptului *dreptului la durere al oricărui popor*, enunțat de filozoful-dizident anticomunist Árpád Göncz, primul Președinte al Ungariei democratice (1990). Dincolo de acestea însă, manifestul-proiect *Kiáltó Szó* din 1921, lansa destul de timpuriu ideea autonomiei maghiarilor minoritari.

Exemplificările de mai sus au fost selectate dintr-un număr mai mare de referințe publicistice privind Trianonul, eliminând pe cele unilaterale sau tendențioase. Perioada tratată (1920-1921) oferă imaginea originală, naturală a fondului temei, a semnificațiilor sale reale. În perioadele și fazele următoare, ele vor fi alterate într-o anumită măsură, prin interferența și succesiunea diferitelor conjuncturi politice nefavorabile. Astfel, au început treptat unele alunecări pe panta descendentă a tendințelor *revizioniste*, contrare esenței Trianonului.

În acest cadru de ansamblu, publicistica maghiară transilvăneană a anilor 1920-1921 a reprezentat un punct de plecare, un reper semnificativ al istoriei și consecințelor Trianonului.

Trianon in the Magyar media from Transylvania (1920-1921)

ABSTRACT

The Magyar public opinion was aware that the end of the war would bring about the limitation of the Hungarian territory to the area represented by the Magyar majority. The state of mind of the Magyars left outside Hungary evolved toward their adjustment and integration to the new realities. The completion and signing of the Trianon Treaty were closely followed by the Magyar publications in Transylvania, especially from the perspectives of the Romanian-Magyar relations. The debates of the House of Lords in London were followed as well. The Cluj newspaper *ELLENZEK* (The Opposition) stressed that “We represent the Magyar point of view, the Magyar books. Our mission is to live and stay here, as the Trianon Treaty secures us solid rights”. The weekly newspaper *SZILAGYSAG* (Sălaj county) declared that “we, here, together with the Romanians, Swabians and Saxons will sincerely debate our common problems”. In the literary field, “*The Poems of the Expected End*” by Remenik Sandor, particularly appreciated in his time, were the subject of an extensive study published in the U.S.A. *Trianon in Transylvanian Hungarian Literature, Sandor Remenik's “Vegvary Poems”*, Pittsburg, 1985, by Agnes Huszar Vardy (Duquesne University, studies in History). The initial period (1920-1921) displays the original, natural image of the problem essentials, their real significance. During the following periods, they will be partially altered by the interference and succession of various unfavourable political conjunctures.

Cuvinte-cheie: conferința de pace, ratificare, relații româno-maghiare, minoritate, autodeterminare
Keywords: peace conference, ratification, Romanian-Hungarian relations, minority, self-determination